

Uthållig kreativitet – tills döden skiljer oss åt

Tre faror, två demoner, tio budord

Anförande vid Sociologidagarna, Uppsala 10–12 mars 2016

Stefan Svallfors, Södertörns högskola & Institutet för framtidsstudier

DET VÄRSTA MED att vara sociologförbundets ordförande är att man förväntas hålla föredrag på Sociologidagarna.¹ För här finns många möjligheter att misslyckas. Man kan prata om sin egen forskning, med följd att ganska få personer i publiken har något genuint intresse för det man har att säga. Eller så kan man säga något som ska förena *alla* sociologer, vilket oftast får till följd att *ingen* är intresserad eftersom strävan efter något generellt så lätt leder till tomma fraser.

Jag har försökt välja en tredje väg för detta föredrag, där jag fokuserar inte *vad* vi gör i substantiella termer utan *hur* vi gör det: vilka faror och strategier som uppstår i en verksamhet där man försöker skapa något nytt, i form av texter som inte tidigare funnits, tankar och perspektiv som ingen tidigare formulerat.

Jag tänkte därför att jag skulle avsluta min tid som sociologförbundets ordförande med att efterlämna ett slags testamente, i form av några tankar kring vad jag kallar uthållig kreativitet, det vill säga förmågan att över ett helt forskarliv kunna behålla förmågan att tänka nytt, hitta på nya idéer, se saker ur nya perspektiv.

Kanske är mitt föredrag framförallt riktat till doktorander och relativt ny-disputerade – för oss andra kan det mycket väl vara för sent ... Jag kommer att bli mer än lovligt föreskrivande, i form av tio budord för en uthållig kreativitet. Men först vill jag varna för farorna – och berätta om demonerna.

De stora hoten mot den vetenskapliga kreativiteten har jag funnit vara tre till antalet: *självreplikation*, *insnävning* och *modtappande*. Jag har själv känt av dem, många gånger, som forskande och skrivande människa. Jag har bytt forskningsområde för att fly från dom, jag har kämpat mot dom om inte varje dag så dock genom hela mitt yrkesliv. Det är inte alltid jag gått segrande ur bataljerna, men jag vet att striden måste fortsätta in i det sista om kreativiteten ska kunna behållas.

Självreplikationens innebörd är ganska uppenbar. Det handlar om att göra samma sak gång på gång på gång. Angripa liknande problem med identiska metoder, få nästan samma trötta resultat gång efter annan. Det finns en bekymmersamt stig-

1 Föredraget bygger på Svallfors (2012, 2015).

beroende i forskningen, där forskarna tillämpar vedertagna analysramar på välkända problem, och aldrig törs bege sig utanför sin egen lilla värld. Det kan ju ingen tycka är särskilt kreativt, eller hur? Och ändå, hur mycket ser vi inte av detta? Ett ihärdigt plöjande i gamla fåror, där inget längre kan fås att växa, medan fåror djupnar och till slut förhindrar alla sidoblickar. När dina texter inte längre har något intresse för någon, eftersom det som står där redan sagts för länge sedan – och bättre. Av dig själv.

Om självreplikation helt enkelt innebär stagnation så är insnävning faktiskt en sorts utveckling, men till största delen en negativ sådan. Det innebär att bli allt mer detaljerad om allt mindre problem, splittra upp frågor i allt mindre fragment, fördjupa sig i en del av en aspekt av ett problem. Insnävningen som strategi är ofta helt begriplig och till viss grad till och med att rekommendera: du inser att ditt första forskningsproblem var alltför otydligt definierat och att det behöver specificeras mycket skarpare. Men håll ögonen på det större sammanhanget och tappa inte bort den större frågan. För då riskerar du att med tiden veta mer och mer om mindre och mindre, tills du en dag vet nästan allt om nästan ingenting.

Självreplikation och insnävning är tendenser som idag tragiskt nog ofta direkt understöds av forskningsutvärderingarna, där forskningen ska mätas och vägas och värderas av utomstående. De fokuserar nämligen produktivitet, inte kvalitet. Och det går ju nästan alltid snabbare att göra mer av något man redan gjort, eller dela upp sina resultat i allt mindre delar, än att skapa något genuint nytt. Att forskningsutvärderingarna kommit att handla om produktivitet snarare än kvalitet beror på att det oftast bara är de som själva är djupt involverade i ett forskningsområde som kan skilja det briljanta och nydanande från det endast adekvata. För den som söker oberoende utvärderingar, gärna sådana där vitt skilda vetenskapsområden ska kunna jämföras med varandra, blir därför ofta den enda lösningen att lita till lätt kvantifierbara indikatorer. Som ofta missar både boll och mål.

Den tredje faran är kanske ändå den största. Det handlar om att tappa modet, att förlora meningen i det man gör eller att känna sig misslyckad och besegrad av forskningsproblem man inte kan lösa. Modtappandet kommer i två varianter. Det ena är att överväldigas av en känsla av att bara vara en stor bluff – *fraud anxiety* som sociologen Dalton Conley (2009) döpt fenomenet till, eller *the impostor syndrome* som psykologen och organisationskonsulten Valerie Young (2011) talar om.

Själv har jag två demoner i släptåg. Ofta håller de tyst, men ibland vaknar de till liv. I synnerhet om det en tid gått dåligt med skrivandet och publicerandet.

Den ena säger ”Det har ju gått bra hittills. Men snart kommer de på dig!”. Den andra säger ”Du gjorde ju en del bra saker förut. Men vad har du gjort på sista tiden?” De är obehagliga följeslagare och de går inte att bli av med. De tystnar under långa perioder, när forskningen går bra och självförtroendet och självkänslan är goda. Men så snart något sviktar så är de där igen.

Våra verksamheter skapar, precis som reklam- eller kulturvärlden, ingenting materiellt påtagligt. Vi producerar texter, inte bord och stolar och köksavlopp. Vi skapar idéer, visioner, frågor. Och de saknar materialitet, de får sin mening bara i andra människors huvuden och praktiker. I en sådan verksamhet ligger *fraud anxiety* stän-

dig på lur. Tänk om det jag åstadkommit i själva verket helt saknar värde, tänk om det är trivialt, tänk om ingen tror på det jag säger, tänk om ingen vill ha mig. Tänk om jag bara är en stor bluff.

Det djävulska med denna *fraud anxiety* är att den inte låter sig dövas av erkännanden och utmärkelser. För har du verkligen gjort dig förtjänt av alla dessa belöningar? Det är lätt att känna sig som den dystre mannen i en av Jan Stenmarks teckningar: ”Min berömmelse var nu så stor att jämfört med den kände jag mig som en liten skit.” I takt med att piedestalen blir högre och högre växer också de egna kraven på vad som är en acceptabel prestation och med dem prestationsångesten. *Det har gått bra hittills, men snart kommer de på dig.*

Det andra varianten på modtappande är att drabbas av *acedia*, meningsförlust, som på det vetenskapliga området kan definieras som ”en gradvis minskande motivation för forskning och en tilltagande alienation från vetenskapen”. Enligt Hans Zetterberg (1967) kan vetenskaplig *acedia* ha olika orsaker och skilda rötter. Den kan komma lika väl från misslyckanden ifråga om att nå sina mål som från alltför snabb framgång. Åkomsten är degenerativ på så vis att varje improduktiv dag förvärrar tillståndet. Det är alltså inte fråga om de lätta styng av uttråkning och leda som drabbar oss alla under arbetsdagens och arbetslivets lopp. Nej detta är en mycket mer djupgående känsla av att allt vi gör inom forskningen saknar mening, att vår gärning är helt futtil. *Acedia* är en farlig åkomma – den kan lätt avsluta din karriär om den inte kan botas eller åtminstone lindras.

Boten och lindringen kan inte återfinnas i yttre belöningar, som lön och status. De kan bara skapas i de sociala och emotionella sammanhang vi ingår i, som forskare och människor. De tio budord som följer är – i skämtsamt påbjudande form – förslag på hur dessa känslornas, vänskapens, och fiendskapens motivationshöjande förhållanden kan stärkas och organiseras. En sorts praktisk självhjälpsguide om man så vill.

- Du skall låta problemen styra

Forska bara om sådant som verkligen engagerar dig. Låt passionen och nyfikenheten leda dig. Kasta dig in i mysterier, i saker du inte förstår men vill ta reda på. Bli inte alltför strategisk i dina val av forskningsproblem. Att gå dit pengarna styr eller där andra tycker du ska gå kan vara smart i det korta perspektivet men kommer i det långa loppet att undergräva din kreativitet.

Låt inte metoderna styra, det kommer att tråka ihjäl både dig och dina läsare. Bara för att du kan en teknik ska du väl inte låta den bestämma vad du ska göra. Det vore som om möbelsnickaren bestämde sig för att i fortsättningen bara hamra eller såga. Då blev inga vackra funktionella möbler till. Låt inte heller teorierna styra, de vi har är alltför svaga för att i långa loppet förtjäna vår lojalitet och uppslutning. Stanna hos problemen, de kommer att leda dig rätt.

- Du skall inte överspecialisera

I forskningsvärlden ser man alldeles för mycket snävt strategiskt beteende. Seminarier väljs bort för att de inte handlar exakt om ens eget forskningsområde, den enda litteratur som läses är den som omedelbart relaterar till ens egen forskning. Men seminarier och texter som *inte* handlar precis om din forskning ger dig ofta mer än dem som gör det. Det du redan är expert på har andra svårt att lära dig något om. Men det som ligger i kanten av din egen forskning kan få dig att se analogier, eller sätt att angripa problemen som du kan använda dig av på ditt eget område.

Ditt utvidgade sinne bör då användas även till att vidga din egen forskning istället för att snäva in den. Sträck ut dina frågor till andra fält, tillämpa något du redan kan på nya olösta problem. Rör dig i sidled istället för att ständigt borra nedåt.

- Du skall bortse från disciplinräns

Om du låter problemen styra bör du inte bry dig för mycket om disciplinräns. Om något är sociologi eller statsvetenskap eller ekonomi eller något annat spelar egentligen ingen roll. Eller låt mig förstärka detta: det är oftast bättre att samarbeta med människor utanför den egna disciplinen, och att läsa litteratur från andra discipliner. Då kommer du att möta forskning som kommer till ditt forskningsproblem från andra infallsvinklar, som tillämpar andra metoder, som ser ditt forskningsproblem i ett annat ljus. Som placerar dig i marginalen.

- Du skall läsa vitt och brett

Naturligtvis ska man läsa vitt och brett, men jag menar *verkligen* vitt och brett. Är du till exempel alldeles säker på att den 19:e forskningsartikeln inom ditt specialområde ger dig fler insikter om ditt forskningsproblem än romanen du läser på kvällen? Det ögonblick du slutar läsa annat än det omedelbart forskningsrelaterade är det ögonblick då din kreativitet börjar dala. Du behöver med nödvändighet läsa i det närmaste konstant för att hinna med både din forskningslitteratur, den vidare samhällsdebatten och ovanpå detta romanerna. Dina närmaste kan ha synpunkter på detta, men de kan säkert tröstas något av att se dig lycklig.

- Du skall bygga team

Ett välfungerande team är verkligen mycket större än någon av dess medlemmar. Det är inte en klyscha att helheten kan vara större än summan av sina delar, att det finns saker som synergi på gruppnivån. Var och en som någon gång varit del av ett storlaget team kan vittna om lyckan och det underbara mysterium det är att samarbeta med likasinnade på höjden av allas förmåga.

Men alla team är inte välfungerande. Grupper fylls ibland av rivalitet, avundsjuka och småaktig elakhet. Du ska bara arbeta med människor du tycker om och litat på och som tycker om och litat på dig. De sociala och emotionella relationerna är precis lika viktiga, ja förmodligen viktigare, än de rent kognitiva faktorerna när det gäller att

bestämma forskningssamarbetets kvalitet. Misslyckade samarbeten kan vara helvetet på jorden. Team som hastigt och utan eftertanke satts ihop för att få tag på forskningspengar ligger bakom många felanvända år och till och med förstörda karriärer.

Men naturligtvis spelar även kognitiva faktorer roll. Och här är det viktiga att arbeta med människor som är lagom olika en själv. Om distansen är för liten blir samarbetet meningslöst, eftersom de människor du arbetar med har läst samma böcker som du, tillämpar samma metoder som du, närmar sig forskningsproblemen på samma vis som du. Du vet redan allt de vet innan ni börjat samarbeta.

Men om distansen är för stor fungerar det inte heller. Då förstår du inte vad de gör och varför de gör det. Ni kanske inte ens har samma uppfattning om vad hela forskningsverksamheten ytterst syftar till. Då blir samarbetet omöjligt. Ni ska vara komplementära, inte invånare i olika solsystem.

- Du skall leta efter hålen

Inom forskningen handlar sökandet efter nya perspektiv och insikter ofta om att hitta ”strukturella hål”. Sociologen Ronald Burt är den som myntat begreppet, och med detta avser han tomrum i en social struktur, klyftor som inte bryggs över av några nätverkskontakter, men som i princip skulle kunna överbryggas. Om bara någon visste hur och tog sig före detta. Det finns skäl att citera Burt på denna punkt:

Det strukturella hålet mellan två grupper innebär inte att människorna i de två grupperna är omedvetna om varandras existens. Det betyder bara att de är fokuserade på sina egna aktiviteter till den grad att de inte fäster någon uppmärksamhet vid aktiviteterna i den andra gruppen. Hålen fungerar som isolatorer i en strömkrets. Människor på ömse sidor om ett strukturellt hål cirkulerar i olika informationsströmmar. Strukturella hål skapar en möjlighet att vara mäklaren som förbinder dessa informationsströmmar och därigenom kontrollerar de projekt som förenar människor från hålets motsatta sidor. [...] Strukturella hål separerar informationskällor som inte går att reducera till varandra, källor som är mer additiva än överlappande (Burt 2002).

Enligt Ronald Burt är själva mäklandet exakt vad en entreprenör gör, en entreprenör är ”en person som tillför värde genom att mäkla förbindelser mellan andra. Att få ihop bitarna är entreprenörskapets essens”.

Sådana strukturella hål finns i överflöd inom samhällsvetenskapen. Man behöver inte nödvändigtvis tänka på dem som hål mellan grupper av forskare, det kan också handla om hål mellan olika forskningslitteraturer eller metodtraditioner. De hålen utgör möjligheter för oss att bli kunskapsmäklare, att tillföra värde, genom att förbinda det hittills oförbundna.

Men för att upptäcka hålen måste du befinna dig i nischen. Nischen kan i detta sammanhang sägas vara en dubbel marginalitet. Du är marginell i förhållande till det egna forskningsfältet, de välkända kollegorna, det hemtama. Men du är också mar-

ginell i förhållande till de andra, de som läst andra böcker, de som arbetar på annat vis. Om du kan placera dig där och behålla din plats kan du se vad de andra inte ser, en väv av förbindelser framträder, som spänner över det som nyss var en klyfta omöjlig att forcera.

Men att leva där i marginalen, i nischen, kräver mod. Så mycket lättare att vara en oskiljbar del av de andra, så mycket tryggare att leva i ömsesidig och ständig bekräftelse, så skrämmande att ständigt balansera på kanten. Att vara till hälften främling inför de egna och till hälften identifiera sig med de andra. Rädslan att bli utstött, eller att ramla över kanten, gör att många inte vågar sig ända fram. De stannar på betryggande avstånd från klyftan och upptäcker därför aldrig vad som finns där på andra sidan.

Så finn de strukturella hålen som skiljer grupper och områden åt, bli en brygga och kunskapsmäklare, var en forskningsentreprenör. Inte en som hittar på saker att sälja, utan en som förenar grupper, litteraturer, perspektiv som hittills varit åtskilda. Den som tillför genuint värde genom att samla ihop det som varit utspjutt.

- Du skall vårda dina fiender

Du behöver inte bara goda vänner, du behöver också fiender. Goda fiender, som inte håller med dig, som påstår att du har fel, som anser att du och kanske hela din forskningsinriktning är på fel spår. Du behöver dem för att de bryr sig om vad du gör. De bryr sig så mycket att de är beredda att slita dig i stycken.

Fiendernas roll för kreativiteten handlar ibland om att få den energi som striden ger. Vid andra tillfällen om att axla ett ansvar man anser blivit en givet. Ibland kan det helt enkelt vara en stunds förströelse eller en chans att skärpa till sig och vässa sina argument. Men oavsett vilket som är fallet – och oavsett vilken avsikten med polemiken är – handlar det om att skapa och behålla *mening* i det man gör. I det intellektuella livet ligger ju ständigt meningslösheten på lur. Varför skriver jag detta? För vem? Vad spelar det för roll? Men om agendan är klar, frågornas vikt uppenbar, motståndaren tydlig – då har allt det vi gör en tveklös och uppenbar mening. Här är den allt avklarnande striden, här står viktiga saker på spel, här råder koncentration och innebörd.

Dina fiender kommer därför att motivera dig genom sitt motstånd mot dina idéer och resultat, de kommer mentalt att hålla dig på dina tår. Det ögonblick du inte längre har några fiender är ögonblicket då *acedia* lurar runt hörnet. Om ingen har något att invända mot det du gör och säger är du förmodligen på väg att bli trivial. Så se till att behålla någon att gräla med, som du skriver *mot* och inte *för*.

- Du skall hålla distansen

Ditt vittomfamnande läsande, ditt teambyggande, ditt spanande efter de strukturella hålen och den omsorgsfulla omvårdnaden av dina meningsmotståndare handlar ju alla om att odla din marginalitet, att placera dig i kanten för att kunna se vad andra

inte har sett. Om rummets hörn är den plats från vilket det blir synligt är det i hörnet du ska vara.

Vad jag menar med marginalitet är då inte samma sak som att ställa sig utanför, eller bli utesluten. Den som ställts eller ställt sig utanför – exkluderats – har lämnat eller aldrig tillåtit komma in i ett sammanhang. Man har fösts iväg ur, inte släppts in i, eller självmant gått ut från det rum där samvaron pågår. Men den som finns i marginalen har inte lämnat rummet, den har bara hamnat i eller sökt sig till dess hörn, bort från stöket i rummets mitt.

Om personen är så lagd kan den nu låta blicken svepa över rummet och upptäcka att det som försiggår är så mycket lättare att se från hörnet, att det som nyss var ett oöverskådligt myller av händelser, människor, kroppar nu plötsligt går att se som mönster och återkommande händelseförlopp. Att det som händer till och med går att förklara. Den som vill upptäcka något genuint nytt gör därför klokt i att stanna just där i hörnet och varken låta sig fösas ut eller dras in i den glada virveln där i mitten. Men människorna där inne verkar ha så roligt, och vill du stanna i hörnet för att se klarare får du avstå från en hel del gemenskap och glädje. Jag har funnit priset värt att betala, men jag är inte säker på att jag räknat rätt.

Här kan man skilja på marginalitet som medfödd social position och marginalitet som designad produkt. I det förra fallet handlar det om att vissa personer – i kraft av sin etnicitet, religion, klasstillhörighet eller annat – kommit att inta en särskild sorts marginell position i det sociala rum de befunnit sig i. Vi kan tänka på detta som ”den generaliserade judiska erfarenheten”, som en reflektion kring den särskilda sociala ställning den judiska befolkningen hade i Europa innan nazisternas massmord påbörjades.

Den sociologiska litteraturen om marginalmänniskan fokuserar typiskt på den marginalitet man föds till, eller icke avsett hamnar i genom rörelser i ett geografiskt och socialt rum. Men marginalitet behöver inte vara ens öde, det kan också vara något man uppnår och vidmakthåller, en designad produkt snarare än en påtvingad existens. I det fallet handlar det om att – helt eller delvis medvetet – skapa och upprätthålla en marginell position i relation till kunskapsfält eller sociala sammanhang. Här är, på ett ganska paradoxalt sätt, marginaliteten beroende av de sociala och emotionella relationer vi har till de andra som är verksamma i vår miljö. Hur vi kan distansera oss från våra vänner och vårda våra fiender. För det är som Friedrich Nietzsche (2009 [1883]) låter sin fiktive profet Zarathustra uttrycka saken: ”Kunskapens människor måste inte endast kunna älska sina fiender utan även kunna hata sina vänner.”

- Du skall hålla dig i rörelse

Migranten är per definition en marginalmänniska. Den människan kommer aldrig mer till fullo vara en del av det hon lämnat bakom sig. Även för den som faktiskt återvänder är stället sig inte riktigt likt. Man hittar inte tillbaka till det som en gång var. Något har hänt, inte med stället så ofta som med den återvändande.

Men migranten blir heller aldrig helt en del av sin destination. Därtill är hennes

erfarenheter alltför skilda deras som aldrig lämnat sin miljö. Hon bär minnen och perspektiv de andra saknar, det som för dem är givet och självklart är inte det på samma sätt för henne. Hon bär på en förundran, som kanske aldrig riktigt tar slut, över hur de infödda tycks så självklart förankrade i det hon själv vet ser helt annorlunda ut på andra håll. Att de inte tycks se det vatten de simmar i.

Så sitt inte still i båten. Rör dig – mot centrum om du befinner dig för långt ut i kanten, ut från centrum om du hamnat för nära. Utsätt dig för det främmande, tvinga dig att bli den som inte kan och som inte hittar, den som behöver hjälp. Gör resorna, både de geografiska och de sociala, till en del av ditt livsprojekt. Du som lyssnar till detta hör förmodligen inte till de människor där den framtida rörligheten är av nöden påtvingad, men kanske har du redan gjort besvärliga förflyttningar och låt då dessa bli en tillgång för dig. Och låt inte din rädsla eller din bekvämlighet lura dig att tro att du redan är framme. För det är du aldrig.

- Du skall vara generös

Att vara trevlig är viktigt om det ska gå bra. Inte att *spela* trevlig men att *vara* trevlig. Spela trevlig kommer förr eller senare att avslöjas som falskhet. Vara trevlig är på riktigt. Att vara trevlig handlar i denna djupare mening inte om att hålla med om allt den andre säger eller hålla inne med kritik och motsägelser. Det handlar om att vara generös, om att dela med dig av allt du kan och vet och om att våga erkänna dina egna brister och ditt eget behov av hjälp.

Varför ska du vara generös? För att det är det rätta. Generositet är en dygd. Men också för att det kommer att löna sig i långa loppet. Du behöver människor att arbeta med, som kan förse dig med marginalitet. Men varför ska de arbeta med dig om du inte är generös? Eftersom emotionella faktorer är precis lika betydelsefulla – ja förmodligen mer betydelsefulla – än de kognitiva ifråga om att etablera framgångsrika samarbeten så är det viktigt att vara generös och god. Och forskare är precis som alla andra människor starkt ömsesidiga till sin natur. De kommer oftast att återgälda generositet med generositet och en kniv i ryggen med en kniv i ryggen. Dessutom har de bra minne.

Man ska också komma ihåg att som forskare lever vi i ett slags gälvkultur, där man vinner status genom att ge bort saker. Forskare är ofta rädda för att bli bestulna på sina resultat och för att exploateras av andra som tar all äran för forskningen. Men risken att bli ignorerad och glömd är mycket större än den att bli bestulen på sina resultat. Ge och du skall få.

Det var de tio budorden. Men det finns ett elfte. Det går visserligen inte att leva efter men du bör ändå känna till det.

- Du skall ha lite tur

Försök allt du kan. Men minns samtidigt: allt kan du inte kontrollera. Du behöver den där glimten av tur, de där människorna som bara råkade komma din väg, de där samarbetena som blev så mycket bättre än någon vågat hoppas på.

Men se till att vara öppen för turen, att känna igen den om den dyker upp. Det är inget fel med att vara opportunist, åtminstone till en viss grad. Behåll ett öppet sinne, var flexibel, laga efter läge, och turen kommer säkert till dig förr eller senare.

Och finn tröst i insikten att det inte nödvändigtvis var ditt fel när saker och ting gick snett. Du hade förmodligen bara otur. Det går bättre nästa gång, så länge det finns en nästa gång.

*

Om du följer dessa budord – och det är lättare sagt än gjort, det är långt ifrån alltid eller ens oftast jag själv orkat följa dem – men *om* du följer dessa budord kommer du att kunna övervinna de tre hoten, de två demonerna kommer att hålla tyst och din kreativitet kommer att bli av det hållbara slaget. Det lovar jag som avgående ordförande i Sveriges sociologförbund.

Referenser

- Burt, R.S. (2002) "The social capital of structural holes", 148–192 i M.F. Guillèn (red.) *The new economic sociology: Developments in an emerging field*. New York: Russell Sage Foundation.
- Conley, D. (2009) *Elsewhere, U.S.A.: How we got from the company man, family dinners, and the affluent society to the home office, BlackBerry moms, and economic anxiety*. New York: Pantheon Books.
- Nietzsche, Fr. (2009) *Så talade Zarathustra*. Umeå: H:ström Text Kultur. [tyskt original 1883].
- Svallfors, S. (2012) *Kunskapens människa: Om kroppen, kollektivet och kunskapspolitiken*. Stockholm: Santérus.
- Svallfors, S. (2015) *Kreativitetens människa: Om konsten att ställa sig i hörnet och vikten av att vårda sina fiender*. Stockholm: Santérus.
- Young, V. (2011) *The secret thoughts of successful women: Why capable people suffer from the impostor syndrome and how to thrive in spite of it*. New York: Crown Business.
- Zetterberg, H.L. (1967) "Scientific acedia", *Sociological focus* 1:139–151.